

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються психолого-педагогічні аспекти сучасної економічної освіти в гімназії та ліцеї пов'язані необхідністю своєчасної соціально-економічної адаптації особистості учня в сучасному соціумі, що стає можливим як шляхом формування економічних знань, так і шляхом формування особистісних ресурсів в процесі навчання курсу економіки за оновленими підручниками для старшокласників. В статті дана характеристика поняття соціально-економічна та інтелектуальна адаптація особистості та поняття особистісний ресурс.

Ключові слова: економічна освіта, соціально-економічна адаптація, особистісні ресурси, дезадаптація, підприємницька компетентність.

The article is devoted to the analysis of the psychological and pedagogical problems of modern economic education in the gymnasium and lyceum connected with the need for timely social and economic adaptation of a student's personality in the modern society, and this becomes possible both through the formation of systemic economic knowledge and through the formation of personal resources in the process of teaching the course of economy with updated textbooks for high school students. The content and form of a textbook of economics for students must meet all innovative requirements and transformational processes in the social and economic spheres.

The article describes the concepts of intellectual and socio-economic adaptation of an individual and the concept of a personal resource.

To implement the tasks of economic education, in particular, the formation and development of the above qualities of students, it is necessary to rely on the foundations of economic psychology.

Economic psychology is a science that studies economic thinking, a subjective form of existence and development of economic needs and interests of an individual, collective and society.

Within the framework of economic psychology, many ramifications are being formed, among them industrial economic psychology is singled out, which examines changes in the labor behavior of workers under the influence of both external and internal factors.

So the study of economics in secondary education institutions requires a combination of new pedagogical approaches and the implementation of research of psychologists to optimize the process of adapting a student's personality to new economic processes. Modern knowledge of economics helps students in the learning process to form a fairly complete picture of the development of modern society, as well as to determine the personal life position, make independent decisions under various economic conditions of choice, adapt adequately and quickly to further independent life activity.

Successful socio-economic adaptation of an individual in society is possible only on the condition of self-expression and self-realization of students' personal resources in the gymnasium, lyceum and further independent life.

Key words: economic education; socio-economic adaptation; personal resources; disadaptation; entrepreneurial competence.

Постановка проблеми. Сьогодні динаміка змін у всіх галузях у світі призводить також до змін характеру і обсягу знань, що постійно і стрімко зростають. У центрі всіх соціальних, геополітичних змін постають саме економічні процеси як в Україні так і в світі. Керувати цими процесами можливо при умові глибокого і системного розуміння закономірностей їх перебігу. Для цього сучасній особистості потрібна економічна освіта, а також особистісні ресурси, які можуть забезпечити економічний успіх у сучасному суспільстві.

Навчання економіки в гімназії та ліцеї сприяє розвитку економічних знань та застосування їх для формування сучасної творчої особистості учня.

У процесі навчання економіки, педагогу важливо, спираючись на сучасні підручники, акцентувати увагу не тільки на формування знань учнів в галузі економіки, але й на їх умінні та бажанні застосувати набуті економічні знання, інтегруванні їх з іншими знаннями, розумінням де і як найбільш ефективно впроваджувати їх в практику. Саме для цього й потрібно мати достатньо розвинуті особистісні ресурси.

Створення підручника з економіки для гімназії та ліцею має передбачати, що спираючись на нього в учня повинні формуватись знання про те, як здобувати необхідну економічну та іншу інформацію, як її інтерпретувати, систематизувати та трансформувати в інноваційну інформацію й застосовувати на практиці, зокрема, в галузі економічної діяльності [9, С.754-760].

Аналіз останніх досліджень. Актуальним дослідженням нинішніх можливостей шкільного підручника у реалізації компетентнісного підходу в шкільній освіті свої роботи присвятили І. Гудзик, В. Мелешко, О. Надтока, Т. Назаренко, О. Онопрієнко, С. Паламар, М. Піддячий, В. Паламарчук, О. Топузов та інші. Проблеми фундаменталізації змісту освіти шляхом оновлення шкільного підручника досліджували М. Бурда, С. Трубачева, С. Гончаренко, О. Онаць, О. Пометун та ін. Проблеми економічної освіти досліджували Н. Дембицька, Н. Ковинева, О. Куклін, М. Лукашевич, О. Надтока, І. Радіонова, О. Часнікова, О. Юхимович. Проблеми адаптації особистості вивчали Г. Крайг, Ж. Піаже, А. Реан, І. Цехмістро. В. Горбунова, І. Рибкін, Е. Фромм, С. Хобфолл досліджували формування особистісних ресурсів.

Метою статті є дослідження шляхів формування цілісної системи економічних знань, умінь, підприємницької компетентності, адаптації особистості учня в соціально-економічних сучасних умовах, що трансформуються, через розвиток і застосування особистісних ресурсів у форматі шкільного підручника.

Виклад основного матеріалу. Нині економічні знання необхідні кожній людині в нашій країні та в світі. Саме тому шкільна економічна освіта стає все більш актуальною, необхідною. Старшокласники, учні гімназії та ліцею, випускники мають знати основи ринкової економіки та вільно

володіти основними економічними термінами, самостійно уміти аналізувати причини та закономірності економічних явищ, подій, розуміти як прогнозувати розвиток економіки за певних соціально-політичних умов, що змінюються.

Збільшується кількість прихильників ідеї шкільної економічної освіти. У великій кількості шкіл уже впроваджено викладання економічних дисциплін, зокрема в гімназіях та ліцеях. Ринкові відносини, які формуються в країні та світі, постають у якості нового явища як для школярів, так і для дорослих. Усім їм потрібно мати базовий рівень економічної грамотності для орієнтації в навколишньому світі. За концепцією Ж. Піаже, в підлітковому віці створюються когнітивні умови для розвитку абстрактного мислення [6]. Життєвий досвід та рівень розвитку інтелектуальних умінь та навичок у дітей підліткового віку є вже достатнім для сприйняття елементарних економічних понять, адже учні не тільки спостерігають, але й безпосередньо беруть участь у житті родини та суспільства. Навчання економіки в шкільному віці значно допомагає учням розвивати економічне мислення, засвоювати понятійний апарат, формулювати елементарні навички, необхідні для орієнтації та діяльності в сучасному ринковому світі, створювати основи для подальшого, більш глибокого вивчення економіки у старших класах [11, С.17-18].

Курс економіки дає змогу залучити учнів до основ економічної грамотності, а також сформувати у них нове економічне мислення на основі розуміння основних економічних понять, ознайомити школярів з основними економічними законами та навчити користуватися цими законами в повсякденному житті. Це все створює психологічні та інтелектуальні основи для подальшого вивчення економічних дисциплін у гімназії та ліцеї, а також в подальшому самостійному житті.

У процесі вивчення курсу економіки в гімназії та ліцеї вирішуються такі завдання: а) розвиток навичок економічного мислення на основі застосування ігрових ситуацій з використанням підручника в процесі навчання; б) формування у школярів споживчої культури й самостійного уміння робити свідомий вибір та планувати самостійну діяльність згідно з власним вибором, використовуючи підручник; в) соціально-психологічна адаптація особистості учня в умовах оновлених факторів життя в сучасному суспільстві; г) створення когнітивних умов для розвитку творчих здібностей і логічного мислення шляхом використання системи практичних завдань для учнів гімназії та ліцею.

Основна програма курсу економіки передбачає використання економічного теоретичного матеріалу, розміщеного в підручниках, екскурсій, дискусій, рольових ігор, парної роботи та роботи в малих групах, а також інших методів активного навчання економіки, яке сприяє розвитку у школярів уміння спостерігати й робити висновки та розвиває інтелектуальні здібності, уміння й навички, здійснювати аналіз, порівнювати; обґрунтовувати й пояснювати причини та характер перебігу економічних явищ, узагальнювати і самостійно робити системні висновки, необхідні для подальшої діяльності.

Основним і важливим завданням учителя є попередження переобтяжування уроку теоретичним матеріалом, і в той же час надання можливості особистості самореалізуватися у самостійному житті. Серед найбільш дієвих способів самореалізації учнів у процесі навчання економіки можна виділити виконання творчих завдань [11, С.17-18].

Навчання економіки в школі – це розвиток і використання економічних знань для формування творчої особистості, підвищення якості життя та прогресивного розвитку суспільства.

Реалізація мети економічної освіти забезпечує формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для її успішної життєдіяльності: здатності до соціальної комунікації й активності, життя в громадянському суспільстві, володіння навичками підприємницької діяльності.

Завдання економічної освіти – дати не тільки якісну освіту, але й передбачити:

- освоєння учнями умінь економічної діяльності, тобто діяльності в ситуації вибору, основ знань про сучасну економіку, принципів і закономірностей її функціонування і розвитку;
- формування усвідомленої громадянської економічної поведінки, осмислення свого індивідуального економічного потенціалу;
- розвиток інтересу до проблем економіки, постійної потреби в економічному знанні, прагнення до цивілізованого підприємництва, що має стати засобом соціального захисту, полегшити вирішення проблеми працевлаштування молодих людей, їх адаптації до ринку.

Процес економічної освіти не обмежується лише економічними знаннями. Суть економічного навчання й виховання полягає в надбанні навичок економічного мислення, виробленні самодисципліни, усвідомленні необхідності самоорганізації.

Розвиваючи економічне мислення учнів, школа сприяє їх соціалізації. Формуючи економічний спосіб мислення окремого учня, його економічну культуру, створюється підґрунття добробуту суспільства в цілому.

Знання економіки допомагає учням отримати більш повне уявлення про формування й розвиток суспільства, визначити свою життєву позицію, правильно ухвалювати рішення в умовах вибору, реалізувати свої здібності, швидко адаптуватися в самостійному житті.

Економічна освіта в гімназії та ліцеї не тільки створює умови для формування економічних знань в учнів, уміння їх застосовувати на практиці, але й формувати й розвивати такі якості, що сприятимуть становленню особистості, її самостійності, готовності та мотивації до підприємницької діяльності в подальшому в житті, самоствердженні, самореалізації [5, С. 484-492; 8, С. 12-20].

Дуже важливим для становлення особистості, зокрема самореалізації в сучасній підприємницькій діяльності є формування її психологічних ресурсів, стресостійкості, психологічної адаптації.

Значну роль у стійкості до стресу відіграє соціальна підтримка. Різновидом соціальної підтримки є соціально-психологічна підтримка: емоційна, інформаційна, функціональна, і учні мають навчатись користуватись усіма цими видами підтримки.

Важливим є ресурс стресостійкості особистості – психологічна компетентність індивіда, рівень його психологічної освіченості й культури. Разом із соціальним досвідом вона визначає конкретні форми адаптивних процесів у стресостійких ситуаціях.

Також до найбільш вивчених натепер особистісних ресурсів можна віднести такі:

- активна мотивація подолання, ставлення до стресів як можливості набуття власного досвіду й можливостей особистісного зростання;
- сила «Я-концепції», самоповага, самооцінка, власна значущість, самодостатність;
- активна життєва установка: чим активніше ставлення до життя, тим більша психологічна стійкість у стресових ситуаціях;
- позитивність і раціональність мислення;
- емоційно-вольові якості;
- фізичні ресурси (стан здоров'я і ставлення до нього як до цінності);
- здатність до адаптації, інтерактивні техніки змінювання себе й навколишньої ситуації, інформаційна й діяльнісна активність щодо перетворення ситуації взаємодії особистості та стрес-ситуації [3, С.120-128].

Е. Фромм виділив три психологічні ресурси особистості, що допомагають людині в подоланні важких життєвих ситуацій:

- надія – психологічна категорія, що сприяє життю і зростанню. Це активне очікування й готовність зустрітись з тим, що може з'явитися;
- раціональна віра - переконаність у тому, що існує велика кількість реальних можливостей і потрібно вчасно виявити ці можливості;
- душевна сила - мужність, здатність чинити опір ударам долі [1, С.156-159].

С. Хобфолл до ресурсів особистості зараховує оптимізм, самоконтроль, життєві цінності, систему вірувань тощо); психічні та фізичні стани; вольові, емоційні й енергетичні характеристики, які потрібні для виживання або збереження здоров'я у важких життєвих ситуаціях або слугують засобами досягнення особисто значущих цілей [12, С. 337-421].

У дослідженні В. Горбунової поняття ресурсності вжито в значенні «ресурсність розвитку», визначається як феномен об'єктивності поряд із життєстійкістю й особистісним потенціалом та окреслює один зі структурно-змістових феноменів свідомості, вивчення яких важливе для прогностичного аналізу успішності особистості в діяльності [2, С.57].

До особистісних ресурсів І. Рибкін відносить високу самооцінку, емоційну врівноваженість, упевненість і лідерство, автономність та інтернальність, відповідальність, цілеспрямованість, адаптивність, психологічну гнучкість [7, С. 55].

Психологічні ресурси особистості можна вважати багатовимірним феноменом, який містить певні особистісні якості, що сприяють досягненню особливо значимих життєвих завдань.

Таким чином, старшокласник освоюючи економічні знання і в той же час, формуючи і розширяючи ресурси особистості, поступово готується до підприємницької діяльності.

Для успішної адаптації старшокласника в сучасному соціумі та досягнення успіху в майбутньому в підприємницькій діяльності найбільш важливим є формування у нього підприємницької компетентності як особистісної якості, здібності, моделі поведінки, необхідної для успішного вирішення певних бізнес-завдань, досягнення якісних результатів.

Для успішної самореалізації особистості необхідно також поєднання з підприємницькою компетентністю головних копінг-ресурсів, які дають впоратись їй із стресовими ситуаціями в підприємницькій діяльності, а саме таких ресурсів особистості: когнітивних копінг-ресурсів, «Я-концепції», інтернального локусу контролю, ціннісної мотиваційної структури особистості, емпатії. Саме таке поєднання вказаних факторів забезпечує успішну самореалізацію, самоствердження особистості в подальшому самостійному житті.

Впровадження інноваційних процесів в економіці постає перед учнями та випускниками гімназій, ліцеїв та вищих спеціалізованих навчальних закладів. Ці процеси потребують, перш за все, концептуальних змін економічної освіти в закладах загальної середньої освіти. Оновлення і розвиток шкільної економічної освіти стає все більш актуальним. І зумовлено: а) формуванням інформаційного суспільства, в якому знання та соціальна відповідальність,

психологічна готовність стають основними чинниками життєдіяльності здобувача освіти як сучасної особистості, члена суспільства; б) глобалізацією міжнародних фінансових та економічних зв'язків; в) нагальними потребами сучасної економічної освіти та загальної і шкільної у розробленні інноваційних принципів, методів та механізмів оновлення системи освіти.

В період соціально-економічних трансформацій важливою стає проблема адаптації сучасної особистості учнів та молоді у суспільстві, що змінюється. Особистість як носій інтелекту, практичного досвіду, знань, соціальної

мобільності завдяки адаптації у світі, який трансформується, стає основним і важливим складником ментального національного багатства кожної країни та головним ресурсом соціально-економічного розвитку.

Адаптація особистості учня забезпечує успішну його самореалізацію в подальшому житті. Процеси адаптації спрямовані на збереження стабільності, цілісності, це пристосування організму особистості чи групи до зміни зовнішніх умов. Розрізняють адаптацію соціально-психологічну (під час входження суб'єктів в нову групу), фізіологічну; професійну – під час пристосування до нових умов праці. Адаптація є основою стабільності цілісного й, водночас, наповненого протиріччями життєвого особистісного

процесу. А. Реан представив адаптацію не тільки як процес і результат, а й як основу, платформу для подальшого формування новоутворених психологічних якостей особистості. Піаже Ж. пояснює й доводить сутність процесу адаптації, що складається з асиміляції особистістю, організмом середовища й одночасно акомодациєю особистості до середовища [6].

Важливо врахувати, що інтелектуальна асиміляція – це освоєння елементів зовнішнього середовища шляхом їх відображення у функціональних інтелектуальних структурах свідомості з метою подальшого включення, що виникають, в структуру інтелектуальної діяльності. За Ж. Піаже психологічна асиміляція – це включення об'єктів в схеми поведінки. Отже інтелектуальна адаптація особистості – це єдиний процес, з яким тісно пов'язані дві сторони: асиміляція й акомодация [4; 6; 10]. Дезадаптація – це зникнення чи повна відсутність або зменшення адаптації особистості в соціумі. Причини цьому можуть бути різні. Тому завдання педагога – під час освітнього процесу контролювати психоемоційний стан учня й попередити порушення адаптаційних процесів, здійснити корекційну роботу.

Формування економічних знань в учнів можна порівняти з асиміляцією, а формування психологічної готовності особистості до практичної діяльності в галузі економіки з акомодациєю, в результаті якої досягається адаптація особистості в інноваційних соціально-економічних умовах у суспільстві.

Шкільну економічну освіту можна розділити умовно на два складники. Перший - це формування системних економічних знань, умінь в учнів гімназії та ліцею, здатність оперувати цими знаннями та застосовувати їх на практиці. Другий складник шкільної економічної освіти – це формування в особистості учня якостей, що забезпечують успішне використання економічних завдань: формування мотивації підприємницької діяльності; формування саморефлексії в процесі навчання економіки; розвиток і становлення лідерських якостей, необхідних для підприємницької діяльності; формування підприємницької компетентності; розвиток менеджерських здібностей та відповідних умінь.

Для реалізації завдань економічної освіти, зокрема, формування та розвитку вказаних вище якостей учнів, необхідно спиратись на основи економічної психології. Економічна психологія допомагає дослідити в учнів економічне мислення, суб'єктивну форму існування й розвитку економічних потреб та інтересів окремої особи, колективу й суспільства. Економічна психологія формується на межі економічної теорії та психології. У межах економічної психології формується багато розгалужень, серед них виокремлюється виробнича економічна психологія, що досліджує зміни у трудовій поведінці працівників під дією як зовнішніх чинників, що пов'язані з інноваційними процесами, освітньо-демографічними впливами, так і внутрішніх, пов'язаних з необхідністю задоволення особистісних, матеріальних потреб особистості. Економічна психологія досліджує вплив економічної свідомості населення на реформування економіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже навчання економіки в закладах середньої освіти потребує поєднання нових педагогічних підходів та впровадження досліджень психологів для оптимізації процесу адаптації особистості учня до нових економічних процесів. Сучасні знання економіки допомагають учням в процесі навчання сформуванню достатньо повне уявлення про розвиток сучасного суспільства, а також визначити особисту життєву позицію, самостійно ухвалювати рішення в різних економічних умовах вибору, адекватно, швидко адаптуватися в подальшій самостійній життєдіяльності. Успішна соціально-економічна адаптація особистості в соціумі можлива за умови самовираження та самореалізації особистісних ресурсів учня в гімназії, ліцеї та в подальшому самостійному житті. Ця проблема потребує подальшого поглибленого дослідження, зокрема, розроблення й оновлення сучасного підручника з економіки, який допоможе учням вирішити вказані проблеми.

Використані джерела

1. Быкова С.В. Психологические ресурсы, обеспечивающие устойчивость к стрессу / С.В. Быкова, И.А. Кадиевская // Культура народов Причерноморья. – 2014. - № 276.- С. 156-159.
2. Горбунова В.В. Психологія командотворення: ціннісно-рольова парадигма : дис. ... докт. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / В.В. Горбунова. – К. : НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології, 2014. – 376 с.
3. Казібекова В.Ф. Психологічні ресурси особистості: філософсько-психологічний зміст [Електронний ресурс] / В.Ф. Казібекова // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія : Психологічні науки / Херсон. держ. ун-т, ф-т психології, історії та соціол. – Херсон, 2017. – Вип. 2, т. 1. – С. 120–128.
4. Крайг Г. Психология развития – СПб.: Питер, - 2000. – 992с.
5. Надтока О.Ф. Краєзнавча складова підручників з географії для основної школи як засіб розвитку їх змістового компонента та методичного апарату / О.Ф. Надтока // Проблеми сучасного підручника : зб. Наук. Праць / [ред. Кол.: голов. Ред. – О.М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка. 2014. – Вип. 14. – 866 с.
6. Пиаже Жан. Избранные психологические труды. – М.: Международная педагогическая академия, 1994., - 680с.
7. Рыбкин И.В. Коучинг Социального Успеха / И.В. Рыбкин. – М. : Институт общественных исследований, 2005. – 224 с.
8. Топузов О.М. Дидактична прогностика в контексті теоретико-методичного забезпечення створення сучасного підручника / О.М. Топузов // Проблеми сучасного підручника : зб. Наук. Праць / [ред. Кол.: голов. Ред. – О.М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка. 2014. – Вип. 14. – 866 с.

9. Трубачева С.Е. Розвиток загальнонавчальних компетентностей учнів засобами проектної технології у форматі шкільного підручника / С.Е. Трубачева // Проблеми сучасного підручника : зб. Наук. Праць / [ред. Кол.: голов. Ред. – О.М. Топузov]. – К. : Педагогічна думка. 2014. – Вип. 14. – 866 с.
10. Цехмистро И.З. Холистическая философия науки. – Сумы: Университетская книга, 2002 – 363с.
11. Юхимович О.А. Написання творчих завдань з економіки як інструмент підвищення інтересу до предмета / О.А. Юхимович // Географія та основи економіки в школі. – 2006. - №1. – 56 с.
12. Hobfoll S. The influence of culture, community, and the nest-self in the stress process: Advancing conservation of re-sources theory / S. Hobfoll // Applied Psychology : An International Review. – 2001. - №50. – P. 337-421.

References

1. Bykova S. V. Psihologicheskie resursy, obespechivajushhie ustojchivost' k stressu / S.V. Bykova, I.A. Kadievskaja // Kul'tura narodov Prichernomor'ja. – 2014. - # 276.- S. 156-159.
2. Horbunova V.V. Psykholohiia komandotvorennia: tsinnisno-rolova paradyhma : dys. ... dokt. psykhol. nauk : spets. 19.00.05 «Sotsialna psykholohiia; psykholohiia sotsialnoi roboty» / V.V. Horbunova. – К. : NAPN Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii, 2014. – 376 s.
3. Kazibekova V. F. Psykholohichni resursy osobystosti: filosofsko-psykholohichniy zmist [Elektronnyi resurs] / V. F. Kazibekova // Nauk. visn. Kherson. derzh. un-tu. Serii : Psykholohichni nauky / Kherson. derzh. un-t, f-t psykholohii, istorii ta sotsiol. – Kherson, 2017. – Vyp. 2, t. 1. – S. 120–128.
4. Krajg G. Psihologija razvitija – SPb.: Piter, - 2000. – 992s.
5. Nadтока O. F. Kraieznavcha skladova pidruchnykiv z heohrafii dlia osnovnoi shkoly yak zasib rozvytku yikh zmistovoho komponenta ta metodychnoho aparatu / O. F. Nadтока // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zб. Nauk. Prats / [red. Kol.: holov. Red. – O. M. Topuzov]. – К. : Pedagogichna dumka. 2014. – Vyp. 14. – 866 s.
6. Piazhe Zhan. Izbrannye psihologicheskie trudy. – M.: Mezhdunarodnaja pedagogicheskaja akademija, 1994., - 680s.
7. Rybkin I.V. Kouching Social'nogo Uspeha / I.V. Rybkin. – M. : Institut obshhestvennyh issledovanij, 2005. – 224 s.
8. Topuzov O. M. Dydaktychna prohnostyka v konteksti teoretyko-metodychnoho zabezpechennia stvorennia suchasnoho pidruchnyka / O. M. Topuzov // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zб. Nauk. Prats / [red. Kol.: holov. Red. – O. M. Topuzov]. – К. : Pedagogichna dumka. 2014. – Vyp. 14. – 866 s.
9. Trubacheva S. E. Rozvytok zahalnonavchalnykh kompetentnostei uchniv zasobamy proektnoi tekhnolohii u formati shkilnoho pidruchnyka / S. E. Trubacheva // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zб. Nauk. Prats / [red. Kol.:

holov. Red. – O. M. Topuzov]. – K. : Pedagogichna dumka. 2014. – Vyp. 14. – 866 s.

10. Cehmistro I.Z. Holisticheskaja filosofija nauki. – Sumy: Universitetskaja kniga, 2002 – 363s.

11. Yukhymovych O. A. Napysannia tvorchykh zavdan z ekonomiky yak instrument pidvyshchennia interesu do predmeta / O.A. Yukhymovych // Heohrafiia ta osnovy ekonomiky v shkoli. – 2006. - #1. – S. 17.

12. Hobfoll S. The influence of culture, community, and the nest-self in the stress process:

Advancing conservation of re-sources theory / S. Hobfoll // Applied Psychology : An International Review. – 2001. - №50. – P. 337-421.